

"החצר האחורית" של התכנון המבצעי: בסיס היערכות לצליחת התעלה

במהלך כל ימי הקרבות, מחציית התעלה ועד הפסקת האש, המשיכו אנשי "החצר" לפעול בנחישות. על אף הכאוס וחוסר האורגניות במבט של 50 שנה לאחור, עמדו המפקדים והחיילים במתחם במבחן האש, המנהיגות והחוסן. לא ניתן להתעלם מהדמיון הרב בין מתחם "החצר" למגננים והבמ"קים (בסיסי המבצעים הקדמיים) הקיימים בתפיסות ההפעלה בימינו

מתחם "החצר" בהיערכות לחציית התעלה. בתוך "החצר" החלו בתחילה להתקבץ יחידות לוחמים שונות ויחידות ייעודיות למשימות אבטחה, להשקת סירות הגומי ולצליחה מערבה. צילום: ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון

והישרה ממרחב מחנה "טסה" ושטחי ההתארגנות "יוקון". "החצר" נועדה לשמש את הכוחות להתארגנות לקראת צליחת התעלה מערבה. כמו כן, מתחם זה נועד לצבירה ולפריסה של כוחות סיוע קרבי וסיוע מנהלתי שיאפשרו לכוחות הצולחים רציפות והמשכיות. שרון לא הספיק לראות את המתחם הגמור בטרם החליפו ביולי 1973 אלוף שמואל גונן (גורודיש). למותר לציין כי האופן שבו היו הכוחות הלוגיסטיים אמורים לפרוס לא תורגל במתווה מלא. כל אלה נפגשו עם המתחם רק חודשים ספורים לאחר מכן, ואז זכתה "החצר" לכינוי טרגי יותר - "חצר המוות"¹.

חלוצים בחצר: ניסיון מנצח מוכנות

בערב 15 באוקטובר יצא לדרכו מבצע "אבירי לב" לצליחת תעלת סואץ ולכיתור הארמייה השלישית בצד המערבי של

אחת המשימות האחרונות שנערכו בתקופתו של אלוף אריאל שרון כמפקד פיקוד הדרום הייתה הכנת "חצר" הצליחה. במהלך אפריל 1973, כחלק מהאצת המוכנות של תקופת הכוונות "כחול-לבן", קידם פיקוד הדרום הקמת שטח חפור מוקף בסוללות עפר על הגדה המזרחית של תעלת סואץ בין מעוז "מצמד" א' למעוז "מצמד" ב' מצפון לחופי האגם המר הגדול.

מפקדת פיקוד הדרום התלבטה רבות בין היתרונות והחסרונות בפריסת מתחם זה, אך לבסוף הוחלט על הקמת בסיס היערכות בצורת טרפז בגודל 300 על 150 מטר, ומסביבו הוקמה סוללת עפר מלבנית. ניתן להבין כי אחת הסיבות המרכזיות להקמת "החצר" באזור זה הייתה שני צירי האורך שהובילו אליו - "טרטור" ו"נחלה". אלה התחברו אל ציר הרוחב המרכזי "לכסיקון" ואל הציר הלוגיסטי הפיקודי "עכביש" שתוכנן לאפשר את דחיפת אמצעי הצליחה בדרך הקצרה

סא"ל שי ונטורה, רמ"ד תורה ותפיסות סיוע מנהלתי בחיל הלוגיסטיקה

השני של התעלה החלו להגיע פצועים על סירות הגומי. ב"חצר" עדיין לא היו טנקי פינוי ולא תאג"דים (תחנות איסוף גדודיות). על כן נאלצו קולטי הפצועים לסחוב אותם באלונקות מגדות המים. את פני הפצועים קיבל תאג"ד מוקטן של גדוד התמסחים עם ציוד דל ורמת מוכנות נמוכה. בהיעדר מחסות התגוננו הכוחות והגנו על הנפגעים באמצעות שוחות רדודות, ועל הפצועים והמטפלים "בני המזל" סוכך הציוד ההנדסי הכבד.

אל מתחם "החצר" המשיכו לזרום כוחות רבים, חלקם ממתנינים לחציית התעלה, אחרים נפרסו בשטח כמענה עורפי לכוחות החוצים את התעלה. ערבוב של כוחות ממוכנים, יחידות הנדסה, חפ"קים ומפקדות, לצד מחלקות רפואה ודרגים לוגיסטיים. כל זאת תחת אש ארטילרית כבדה.

אל מתחם "החצר" המשיכו לזרום כוחות רבים, חלקם ממתנינים לחציית התעלה, אחרים נפרסו בשטח כמענה עורפי לכוחות החוצים את התעלה. ערבוב של כוחות ממוכנים, יחידות הנדסה, חפ"קים ומפקדות, לצד מחלקות רפואה ודרגים לוגיסטיים. כל זאת תחת אש ארטילרית כבדה

הצורך בארגון "החצר" למתחם רב תפקודי ניכר עם הגעת הדוברות בבוקר 17 באוקטובר והתחלת בניית הגשר. אל כוחות אוגדה 143 הצטרפו במרחב כוחות נוספים, דוגמת גדוד נ"מ שהיה כפוף לחיל האוויר, יחידת צוללנים שהייתה כפופה לחיל הים, והמסובך מכול - מפקדים מלאי מוטוויזיה שהגיעו באופן עצמאי אל המתחם כדי לעזור. אי הסדר ב"חצר" היה רב, ועל כך נוספו השבויים המצרים שהגיעו מהחזית וההיערכות להגעת כוחות אוגדה 162 בצוהרי היום.³

הצורך בשליטה ממוקדת על הכוחות והמפקדות הלא אורגניים הפך למיידי. אלוף שרון הנחה את סגנו אל"ם ג'קי אבן לעזוב

התעלה. הצליחה הייתה בקו התפר בין הארמיות המצריות השנייה והשלישית. תפר זה זוהה כמה ימים קודם לכן במבצע סיוור של גדס"ר 87 מחטיבה 14 בשעות הערב של 9 באוקטובר. בליל 16/15 באוקטובר, לאחר קרבות מטווח קצר על פתיחת צירים והתקדמות, נכנס למתחם כוח החלוץ בפיקוד סא"ל יהודה בר, סמח"ט חטיבת הצנחנים 247 (חטיבה 55). בתוך "החצר" החלו להתקבץ יחידות לוחמים שונות ויחידות ייעודיות למשימות אבטחה, השקת סירות הגומי ולצליחה מערבה. בהמשך, עם אור ראשון של בוקר 16 באוקטובר, הגיע למתחם גם מפקד אוגדה 143 אלוף אריאל שרון יחד עם החפ"ק שלו.

באותה העת נכנס אל מתחם "החצר" כוח מאולתר בפיקודו של סא"ל יוסי פרדקין, מג"ד 28 בחטיבת הצנחנים בקרב על ירושלים במלחמת ששת הימים. פרדקין, שהתייצב למלחמה ללא תפקיד מוגדר, הקים כוח מאולתר וקיבל משימה לנתב את דרכה של חטיבת הצנחנים אל המתחם. לאחר קבוצת פקודות קצרה, ללא כלי רכב, מכשירי קשר, מזון ומים, אך עם עשרות שנות ניסיון, נכנסה החבורה המאולתרת אל "החצר". הם הקימו בחופזה נפ"קים (נקודות פיקוח), הכווינו את הכוחות והציבו אבטחה היקפית, לצד תותחי נ"מ 20 מ"מ של גדוד המילואים².

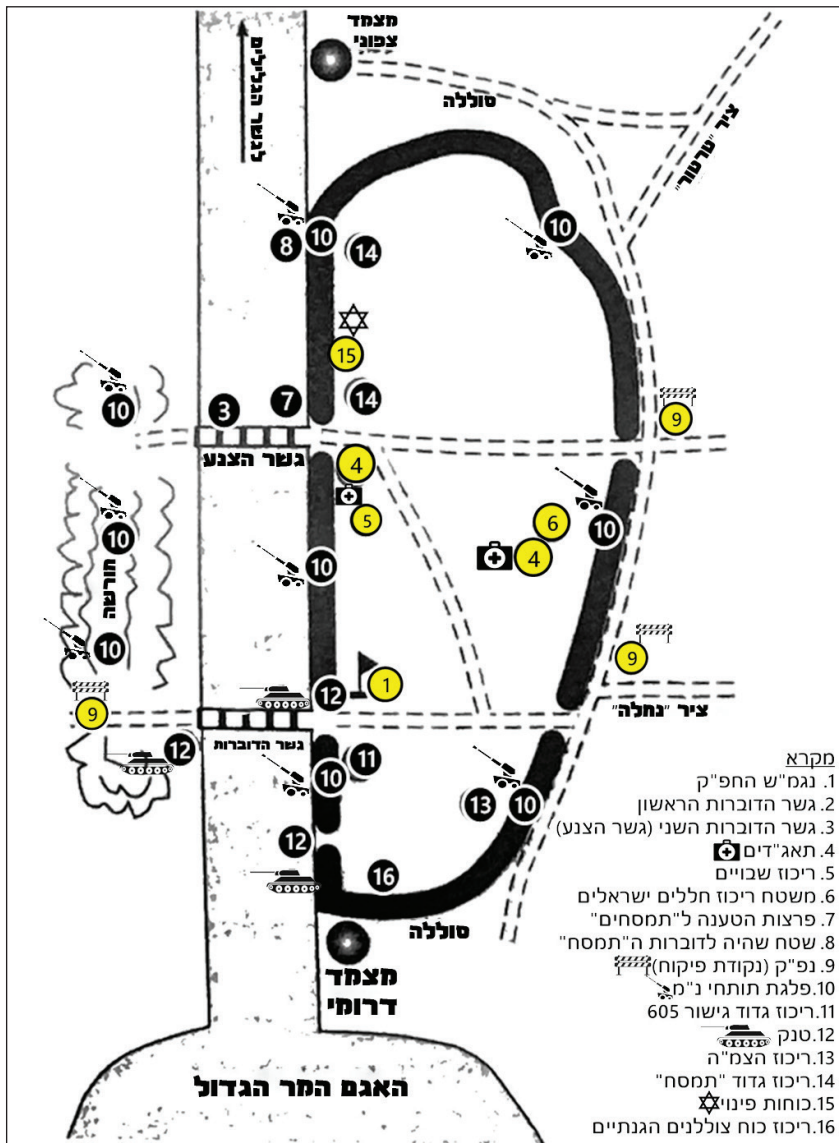
צבירת כוחות במתחם: מי המפקד פה?

בשלב זה לא הייתה באזור תעסוקה רבה, שכן התנועה ממזרח פסקה בעקבות פקקים בצירים. המצב השתנה כאשר מהצד

תרשים 2: מרחב מתחם "החצר" על גבי מפת קוד "סיריוס". מתוך: אטלס מלחמת יום הכיפורים מאת מחלקת היסטוריה בצה"ל, מפה 5 - זירת התעלה

תריסי 2: מתחם "החצר" עם הדגשות למיקומי כוחות שגויים. על בסיס תרשים באדיבות ג'קי אבן

מהדמיון הרב בין מתחם "החצר" למגננים והבמ"קים (בסיסי המבצעים הקדמיים) הקיימים בתפיסות ההפעלה בימינו. מהאירוע ניתן ללמוד על לקחי המנהיגות והמבצעים הנדרשים בעת הקמת מתחם עורפי בתוך מרחב מבצעי:

בחירת מיקום פריסת המתחם. בראייה לאחור היה הכרחי למקם את מתחם "החצר" במרחק רב יותר מהתעלה ועדיף באזור מפגש הצירים "טרטור" עם "לכסיקון". בדרך זאת היו מתרחקים הכוחות העורפיים כשלושה עד ארבעה ק"מ מהתעלה ומקשים במעט על יכולות התצפית וטווח הירי המצרי. נוסף על כך, במידת הצורך היה ניתן לשנות את תנועת הכוחות לצליחת התעלה באמצעות ציר הרוחב "לכסיקון" לכיוון צפון אל ציר "שיק" או לכיוון דרום אל ציר "נחלה" באופן גמיש יותר.

הגדרת שרשרת פיקוד ומצבי תפקוד מבצעים. פיקוד הדרום או לכל הפחות אוגדה 143 היו צריכים להגדיר מראש

לאלתר את משימותיו הלוגיסטיות ואת פיקוח התנועות בציר "עכביש" ומינה אותו למפקד ראש הגשר ומתחם "החצר". אל"ם אבן ומפקדת אוגדה 143 המשיכו בתפקידם עד סוף המלחמה. יחד איתו פעלו חפ"ק מצומצם שעסק בשגרה המבצעית במתחם. מפקדה מאולתרת זו לא פתרה לחלוטין את סוגיית השליטה על יחידות לא אורגניות ורב חיליות - משימה מורכבת המחייבת הגדרה מתמשכת של מצב תפקוד, כוחות ומשימות, תחומי אחריות וסמכויות.

על כן החל מיום חמישי 18 באוקטובר נעשה מאמץ למסד במתחם "החצר" נהלים סדורים. נקבעו מפקדות, ישיבות תיאום, קבוצת פקודות יומית, הוגדרו תחומי אחריות והוקמו נפ"קים לוויסות התנועה אל "החצר", בתוכה וממנה. נוסף על כך, שימשה המפקדה כתובת פיקודית לפינוי הנפגעים והחללים שנצברו במתחם אל מרפאות צבאיות ובתי חולים והעברת השבויים המצרים אל מתקני כליאה יעודיים בעורף.

פחות או יותר במקביל למועד כניסת אל"ם אבן אל המתחם, זיהו המצרים את התנועה המוגברת בגזרה זו והגיבו באש כמעט רצופה. קציני תצפית שצפו על המקום מחורשות סמוכות כיוונו את האש המצרית בצורה יעילה אל המתחם הקטן. ריכוז האש המצרית היה חסר תקדים ומנה עשרות קני ארטילריה, מרגמות ומטל"רים, אליהם הצטרפו מדי שעה גיחות מטוסים או מסוקים. כל אלה תקפו באש מסיבית את המתחם שגודלו לא עלה על שטח של מגרש כדורגל.⁴

אנשי "החצר" התעמתו נפשית ופיזית לא רק עם האש שנורתה עליהם. מספר הנפגעים והחללים שרוכזו אל המתחם היה

רב. עשרות פצועים פונו אל התאג"דים, שלמרות הקושי הפיזי והמנטלי לא פסקו במשימת הצלת החיים. באחד מרגעי השיא ב-19 באוקטובר הגיעו לאחד התאג"דים 60 פצועים בשעה אחת. כל זאת במקביל לפינוי פצועים ברכב ובמסוקים, קליטת חללים והעברתם אל "גבעת הנעליים" במרכז המתחם ולבסוף התמודדות חדשה יחסית עם תופעת הלם הקרב של עשרות לוחמים שהגיעו מהחזית ואנשי "החצר" שפעלו במתחם.⁵

מהחצר אל הבמ"ק

במהלך כל ימי הקרבות, מחציית התעלה ועד הפסקת האש, המשיכו אנשי "החצר" לפעול בנחישות. על אף הכאוס וחוסר האורגניות במבט של 50 שנה לאחור, עמדו המפקדים והחיילים במתחם "החצר" במבחן ראש הגשר, במבחן האש, במבחן המנהיגות ובמבחן החוסן.⁶ עם זאת אין לדלג על האתגרים והכשלים של המפקדים ושל הכוחות. לא ניתן להתעלם

בניית גשר הדוברות בתעלת סואץ. הצורך בארגון "החצר" למתחם רב תפקודי ניכר עם הגעת הדוברות בבוקר 17 באוקטובר והתחלת בניית הגשר. צילום: אברהם ורד, דו"ץ

ארגון השטח. התמקמות כוחות הסיוע הקרבי והסיוע המנהלתי במתחם התבצעה בצורה מאולתרת, עם הגעתם אל שטח "החצר". ניתוח תרשים המתחם מעלה כמה שגיאות באופן פריסת הכוחות וארגון המרחב (ראו: תרשים 2). במתחם עורפי דוגמת במ"ק יש להקפיד על עקרונות אלה:

1. מיקום נפ"קים לפני הכניסות למתחם וביציאות ממנו, תוך מתן עדיפות להגדרת תנועה חד-סטריית בתוכו.
2. הצבת מפקדת המתחם במקום מרכזי ונראה לעין, והמאפשר שליטה מיטבית על הכוחות הפועלים בתוך השטח.
3. הגנה היקפית של כוחות לוחמים על בסיס סוללות או עמדות מוכנות מראש. אם משימה זו אינה מתאפשרת בהיערכות מקדימה, יש להטילה על כוחות צמ"ה או על הכוחות המאבטחים באופן עצמאי באמצעות אתי חפירה.
4. פריסת תאג"דים בכל כניסה למתחם ובמידת האפשר סמוך לצירים. בעת הגעת כוחות לאחר לחימה הם ירצו קודם כול להעביר את הנפגעים אל כוח רפואי. יתרה מכך, יש להצמיד לכוחות אלה את כוחות פינוי הנפגעים ולא למקם אותם באזור מרוחק ונפרד.
5. מיקום תא"ח (תחנת איסוף חללים) רחוק מתנועת הכוחות במתחם וככל האפשר בהפרדה מוחלטת מכוחות הרפואה. ריכוז חללים בסביבת מטופלים, מטפלים וכוחות פעילים אחרים משפיע לשלילה על רוח הלחימה.

יש לזכור כי במ"ק מאפשר את רציפות הלחימה, שמירת רוח הלחימה של הכוחות, צבירת תגבורות וכמובן שמתחם מסוג זה אינו יכול להיות "החצר האחורית" של התכנון המבצעי. כפי שהגדיר זאת היטב בדיעבד אלוף (מיל') ג'קי אבן: "ראש הגשר חייב להיות מתקן פיקודי [...] תוצאתה העיקרית של הפקרת האחוריות למשאב הלוגיסטי הכי חשוב והכי נדיר בחזית, הייתה מצוקה לוגיסטית מתמשכת של עוצבות הפיקוד בגדה המערבית"⁷.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

מיהו מפקד המתחם ולהקצות לו אמצעי פיקוד ושליטה ראויים, כנדרש למשימה מבצעית מורכבת זו. יתר על כן, בעת הקמת מתחם לא אורגני, דוגמת "החצר", נדרש המפקד להגדיר את מצבי התפקוד של הכוחות - תחת פיקוד או מנמ"ר (מנהלה מרחבית) - ואת שיטת המענה והדיווחים לכל כוח. כך ניתן להתגבר טוב יותר על חוסר האורגניות של הכוחות בתוך המתחם.

הגדרת כוחות ומשימות. אחד המאפיינים של מתחם לא אורגני עם כוחות ייעודיים רבים, וסד"כ משתנה הוא ריבוי מפקדים בכירים. במקרים מסוג זה קיים אתגר כפול: מחד גיסא ריבוי פקודות ומאיך גיסא נושאים ומשימות שלא יתקיימו. על כן נדרש להגדיר כוחות ומשימות ברורים על פי שלבים, ולתקפם ככל שנמשכת המשימה.

בעת הקמת מתחם לא אורגני, דוגמת "החצר", נדרש המפקד להגדיר את מצבי התפקוד של הכוחות - תחת פיקוד או מנמ"ר (מנהלה מרחבית) - ואת שיטת המענה והדיווחים לכל כוח. כך ניתן להתגבר טוב יותר על חוסר האורגניות של הכוחות במתחם

שעון פעילות ושגרה מבצעית. העומס והשחיקה במתחם "החצר" השפיעו רבות על החוסן והתפקוד של הכוחות בתוכו. לנוכח זאת יש להקפיד על הגדרת "שעון פעילות" סדור, נהלים ומשימות שגרה מבצעית, דוגמת הערכות מצב, קבוצת פקודות, נוהלי דיווח והחלטות קובעות, נוהל חבירה ונוהל יציאה מהמתחם, נוהלי האזנה וכמובן הוראות פתיחה באש. יש אף להנחות על מטלות שגרה מבצעית כחלק בלתי נפרד מיעילות המשימה ושמירת החוסן - ניקיון נשקים, ניקיון האתרים הפנימיים ואפילו זמני ארוחות וסבבי שינה.

